

ДІЯЛЬНІСТЬ П.Я.ДОРОШЕНКА В ГОЛОВНОМУ УПРАВЛІННІ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Н.СОРОЧАН

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди

Анотація

У статті розглядаються основні напрями діяльності П.Я.Дорошенка на посаді керівника Головного управління мистецтв і національної культури та його роль у створенні мережі українських закладів культури за доби Гетьманату Павла Скоропадського.

Ключові слова: мистецтво, культура, Головне управління мистецтв і національної культури, Гетьманат Павла Скоропадського.

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления деятельности П.Я.Дорошенко в должности руководителя Главного управления искусств и национальной культуры и его роль в создании сети украинских учреждений культуры в период Гетманата Павла Скоропадского.

Ключевые слова: искусство, культура, Главное управление искусств и национальной культуры, Гетманат Павла Скоропадского.

Summary

Basic directions activity of P.Doroshenko's activity as the leader of Main Department of Arts and National Culture and his role in the foundation of the network Ukrainian cultural institutions in the period of Skoropadsky's G etmanate.

Key words: art, culture, Main Department of Arts and National Culture, Skoropadsky's Getmanate.

Петро Якович Дорошенко – лікар, історик, видатний громадський і державний діяч, який за доби Гетьманату Павла Скоропадського відіграв важливу роль у відродженні української культури. Обіймаючи посаду керівника Головного управління мистецтв і національної культури у складі Міністерства народної освіти і мистецтв, П.Дорошенко брав активну участь у створенні нових закладів культури, видавничої справи, охорони пам'яток історії та мистецтва.

Його розмаїта діяльність належить до малодосліджених проблем і досі не була предметом спеціального розгляду у вітчизняній історіографії. Водночас необхідно виділити статтю Г.М.Кураса¹, у якій подається ґрунтовна характеристика життя і діяльності П.Я.Дорошенка, але досліджуваний період розглядається у ній поверхово. Важливе значення має стаття Г.М.Кураса², присвячена взаєминам П.Дорошенка та П.Скоропадського. Загальні відомості про життя і діяльність П.Дорошенка містяться у публікаціях Т.Осташко³ та В.Звагельського і О.Звагельської⁴ в енциклопедичних виданнях. У статті поставлено завдання проаналізувати основні напрями діяльності П.Я.Дорошенка в Головному управлінні мистецтв і національної культури та висвітлити його внесок у національно-культурний розвиток Української Держави у другій половині 1918 року.

Лютнева революція та початок українських національно-визвольних змагань змінили життя і діяльність П.Я.Дорошенка. У 1917 році він став засновником і директором першої української гімназії у Чернігові, брав активну участь у створенні Чернігівського народного університету, що розпочав свою роботу у жовтні⁵.

Широка програма культурного будівництва в Українській Державі вимагала створення окремого відомства, яке б зосередило в своїх руках управління різними галузями мистецтва і культури. 21 червня 1918 року було затверджено утворення Головного управління мистецтв і національної культури. На посаду голови управління було запрошено П.Я.Дорошенка⁶.

Павло Скоропадський відзначав: «Всі питання мистецтва були виділені в окреме головне управління, на чолі якого стояв Петро Якович Дорошенко з підпорядкуванням його міністру народної освіти»⁷. Управління входило до структури Міністерства народної освіти і мистецтв, але було цілком автономним і мало свій окремий бюджет. Керівник нового відомства мав права заступника міністра народної освіти і мистецтв⁸.

П.Я.Дорошенко мав давні дружні стосунки з гетьманом П.Скоропадським, який його високо цінував: «Петро Якович мав великий вплив на мене у справі розвитку в мені любові до історичного минулого нашого краю. Дуже розумний, чудово освічений, що володіє великою пам'яттю, вивчив з любов'ю історію країни до найменших дрібниць, власник непоганої бібліотеки»⁹.

Організаційні заходи, проведені П.Я.Дорошенком на початку діяльності в Головному управлінні мистецтв і національної культури, були спрямовані на налагодження чіткої і стабільної роботи всіх структурних підрозділів. У складі Головного управління було шість відділів: охорони пам'яток старовини і мистецтва (голова М.Біляшівський), архівно-бібліотечний (голова В.Модзалевський), пластичних мистецтв (голова Г.Павлуцький), театральний (голова М.Старицька), художньої промисловості (голова А.Середа), музичний (голова Я.Якименко-Степовий). Окремий департамент загальних справ очолив П.І.Зайцев, віце-директором було призначено О.В.Шкреду-Хмілевського¹⁰.

Після призначення П.Дорошенка головою Управління мистецтв і національної культури міністр освіти і мистецтв М.Василенко в особистому зверненні до нього наголосив, що керівник управління повинен керувати справами нового відомства самостійно і звертатися до міністра з питаннями принципового характеру¹¹. Відповідно до наказу головноуправляючого П.Я.Дорошенка від 26 серпня 1918 року всі голови відділів мали подавати відомості про персональні та службові зміни до загального департаменту Управління мистецтв і національної культури¹². Наказом від 30 серпня 1918 року П.Я.Дорошенко зобов'язав директорів департаментів і голів відділів подавати всю інформацію до преси через інформаційне бюро Міністерства освіти і мистецтв¹³.

7 вересня 1918 року П.Я.Дорошенко затвердив порядок виконання закону про урочисту обітницю урядовців на вірність Українській Державі (від 7 червня 1918 року). Всі службовці Управління мистецтв і національної культури одержали відбиток обітниці для скріплення її власним підписом. Підписані обітниці передавалися до адміністративного відділу для внесення до персональної справи кожного із співробітників¹⁴.

Важливою справою, якою опікувався П.Я.Дорошенко, було розмежування сфер діяльності між Міністерством освіти і мистецтв, Українською Академією наук та Головним управлінням мистецтв і національної культури. Була створена комісія, до складу якої увійшли представники від цих установ. Головою комісії був обраний П.Дорошенко¹⁵. Найважливішою проблемою, яка розглядалася на засіданнях комісії, був поділ художньо-промислових навчальних закладів між Міністерством освіти і мистецтв та Головним управлінням мистецтв і національної культури. 6 листопада 1918 року на засіданні комісії більшістю голосів було ухвалено рішення про передачу керівництва художньо-промисловими школами до Головного управління мистецтв і національної культури¹⁶. На розгляд комісії було поставлено питання про заснування і підпорядкування Національного музею. Було визнано, що основою створення цього закладу мав стати Київський художньо-промисловий і науковий музей. Після дискусійного обговорення було ухвалено передати архів у відомство Головного

управління, а його директора затверджувати за рекомендацією Академії наук¹⁷. Водночас комісія під керівництвом П.Дорошенка визнала, що Археографічна комісія має підпорядковуватися Головному управлінню мистецтв і національної культури¹⁸.

Під керівництвом П.Дорошенка управління розгорнуло активну діяльність зі створення національних закладів культури, охорони пам'яток історії та мистецтва, надання державної підтримки розвитку усіх галузей культури. 15 серпня 1918 року П.Дорошенко доручив співробітникам управління О.І.Барановичову обстежити всі повіти Волинської та Подільської губерній з метою врятувати зі зруйнованих приватних та державних бібліотек та архівів цінні матеріали, а також будинки цих установ. У зв'язку з цим він просив державних службовців і приватних власників сприяти О.Барановичову і передавати йому документи для Центрального архіву¹⁹.

У липні 1918 року були виділені кошти на розкопки Зарубицького монастиря та на закупівлю пам'яток старовини для Національного музею. 23 серпня 1918 року було затверджено заснування в Києві Державного драматичного театру та асигновано 327400 крб. на його утримання. 30 серпня 1918 року уряд прийняв рішення про відкриття у Києві Державної драматичної школи для підготовки працівників народних театрів і призначив на її утримання 28800 крб. щорічно²⁰.

Слід відзначити, що наприкінці серпня 1918 року П.Дорошенко звернувся до Гетьмана з пропозицією про будівництво на одному з майданів Києва пам'ятника борцям за незалежність, які загинули у боротьбі з більшовиками у Києві, під Бахмачем та Крутами²¹. У жовтні 1918 року при відділі пластичних мистецтв була створена спеціальна комісія на чолі з П.Дорошенком, яка займалася розробкою статуту Всеукраїнського комітету будівництва пам'ятника Т.Г.Шевченкові і визначенням місця його будівництва²².

У цей же час П.Я.Дорошенко і голова відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва М.Ф.Біляшівський звернулися до митрополита Київського і Галицького Антонія з проханням дозволити співробітнику відділу Г.І.Красицькому з метою наукового дослідження описувати і фотографувати предмети, які мають художньо-археологічний інтерес в усіх церквах і монастирях Києва²³.

П.Я.Дорошенко очолив закупівельну комісію, яка займалася придбанням пам'яток історії і культури для Національного музею, брав активну участь у формуванні її складу²⁴. Постановами Ради міністрів від 24 і 28 вересня 1918 року було асигновано на придбання і збереження пам'яток старовини і мистецтва 600 тис. крб. Головноуправляючому П.Дорошкові було надано право визначати порядок витрат асигнованих коштів²⁵. 7 грудня 1917 року на засіданні комісії було розглянуто перелік пам'яток історії і культури, що були придбані закупівельною комісією²⁶.

П.Я.Дорошенко приділяв велику увагу поповненню кадрового складу Управління мистецтв і національної культури. Саме він запросив до нього відомих фахівців керамічного мистецтва В.П.Мазуренка для керівництва художньо-керамічними школами і професора О.М.Соколова радником у спеціальну комісію при Головному управлінні мистецтв і національної культури у вересні 1918 року²⁷.

За сприяння П.Дорошенка в Українській Державі було створено два українські державні університети у Києві та Кам'янці-Подільському, Всеукраїнська бібліотека, два державні драматичні театри, Українська опера, проводилося комплектування Національного архіву, розпочалася реставрація Андріївської церкви й Софіївського собору²⁸.

26 жовтня 1918 року новий міністр освіти і мистецтв П.Я.Стебницький підтвердив повноваження П.Я.Дорошенка на посаді голови Управління мистецтв і національної культури. Він підкреслив дієвий характер його керівництва і самостійність позиції у зверненнях до Ради міністрів з питань мистецтва і культури²⁹.

У листопаді 1918 року були відкриті режисерсько-інструкторські курси для підготовки працівників театрів. На їх утримання передбачалося виділяти по 46200 крб. щорічно з коштів Державної скарбниці³⁰. 25 листопада 1918 року уряд ухвалив постанову про заснування в Києві Державного симфонічного оркестру ім. М.В.Лисенка³¹.

Водночас слід відзначити відсутність належного зв'язку Головного управління мистецтв і національної культури з місцевими органами управління. Так, у жовтні 1918 року П.Дорошенко звернувся до міністра внутрішніх справ з проханням видати розпорядження губернським і повітовим старостам та органам місцевого самоврядування про обов'язковість повідомлень щодо всіх художніх заходів громадського значення та будівництво місцевих закладів на підпорядкованій території³².

З приходом до влади Директорії П.Я.Дорошенко був залишений на посаді голови Управління мистецтв і національної культури, яке продовжувало надавати реальну організаційну та матеріальну допомогу мистецьким закладам, культурно-просвітницьким організаціям та діячам культури. Наприкінці січня – на початку лютого 1919 року П.Я.Дорошенко і два відділи управління (музичний та художньої промисловості) виїхали з Києва до Вінниці разом з Директорією та Радою народних міністрів УНР³³.

Відсутність у Вінниці відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва негативно позначилася на стані збереження національної культурно-історичної спадщини УНР. Так, на початку лютого 1919 р. до українського посла у Відні В.Липинського звернувся Й.Потоцький з проханням поклопотатися перед українським урядом про забезпечення охорони маєтку родини Потоцьких у м. Антоніні на Волині.

В.Липинський звернувся по допомогу у вирішенні цього питання до Міністерства закордонних справ, яке 14 лютого 1919 р. передало його до Головного управління мистецтв і національної культури. Не маючи належної кількості співробітників, постійного зв'язку з повітами та відповідних коштів, П.Дорошенко був змушений звернутися до міністра внутрішніх справ з проханням взяти під охорону палац графа Потоцького³⁴.

19 лютого 1919 року головноуправляючий П.Я.Дорошенко подав заяву про надання йому відпустки на десять днів для поїздки до Одеси за сімейними обставинами³⁵. За нез'ясованих причин він не повернувся до роботи після відпустки і 1 березня 1919 року був звільнений з посади голови Управління мистецтв і національної культури³⁶. У липні 1919 року П.Я.Дорошенко був заарештований і розстріляний більшовиками в Одесі³⁷.

Отже, короткий огляд діяльності П.Дорошенка в Головному управлінні мистецтв і національної культури свідчить, що вона характеризувалася великими здобутками у сфері національно-культурного відродження. Під його безпосереднім керівництвом було сформовано апарат головного керівного органу у справах культури в Українській Державі, визначено структуру, кадровий склад та основні напрями діяльності. П.Дорошенко був висококваліфікованим керівником і спеціалістом своєї справи, високоосвіченим науковцем і патріотом. Перспективами подальшого дослідження теми є поглиблення окремих напрямів діяльності П.Я.Дорошенка в Головному управлінні мистецтв і національної культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

¹ Курас Г. Життя і смерть Петра Дорошенка // Київська старовина. – 1993. – №4. – С.48–55.

² Курас Г. Петро Дорошенко та Павло Скоропадський // Сіверянський літопис. – 1997. – №3. – С.3–9.

³ Осташико Т.С. Дорошенко Петро Якович // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.А.Смолій (гол.) та ін. – К., 2003. – Т.2. – С.257.

- 4 *Звагельський В.Б.* Дорошенко Петро Якович // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. – Суми, 2004. – С.131.
- 5 *Курас Г.* Життя і смерть Петра Дорошенка. – С.52–53; *Осташко Т.С.* Вказ. праця. – С.257.
- 6 Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.12зв.; Ф.2457. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1–3.
- 7 *Скоропадський П.* Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918 / Гол. ред. Яр.Пеленський. – К.; Філадельфія, 1993. – С.228.
- 8 ЦДАВО України. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.12зв.; Ф.2457. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1–3.
- 9 *Скоропадський П.* Вказ. праця. – С.113.
- 10 ЦДАВО України. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.50. – Арк.25, 59в, 96, 159–159зв.
- 11 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.9.
- 12 Там само. – Спр.34. – Арк.2.
- 13 Там само. – Арк.3.
- 14 Там само. – Арк.6.
- 15 Там само. – Спр.3. – Арк.1, 6, 23, 29.
- 16 Там само. – Ф.2201. – Оп.4. – Спр.3. – Арк.1–4, 7; Ф.2457. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.1–3, 25–29.
- 17 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.3зв., 11; Ф.2201. – Оп.4. – Спр.3. – Арк.9.
- 18 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.3зв., 14зв., 18, 29.
- 19 Там само. – Спр.60. – Арк.1.
- 20 Там само. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.12зв.
- 21 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.6. – Арк.17зв.; Ф.2201. – Оп.1. – Спр.44. – Арк.12.
- 22 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.1–2, 9, 18, 26–28.
- 23 Там само. – Спр.36. – Арк.4.
- 24 Там само. – Спр.38. – Арк.4, 10, 20.
- 25 Там само. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.12–13; Спр.62. – Арк.2, 3, 5; Ф.1064. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.82.
- 26 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.28.
- 27 Там само. – Спр.14. – Арк.25, 27, 33.
- 28 *Осташко Т.С.* Вказ. праця. – С.257.
- 29 ЦДАВО України. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.14. – Арк.3.
- 30 Там само. – Ф.3689. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.19,21,30.
- 31 Там само. – Ф.2201. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.12зв.
- 32 Там само. – Ф.2457. – Оп.1. – Спр.37. – Арк.14.
- 33 Там само. – Ф.2582. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.84–86; Ф.3689. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.45.
- 34 Там само. – Ф.3689. – Оп.1. – Спр.14. – Арк.13–15.
- 35 Там само. – Спр.7. – Арк.42–43.
- 36 Там само. – Спр.6. – Арк.23.
- 37 *Курас Г.* Життя і смерть Петра Дорошенка. – С.53–54.